
Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 42 (2014)

Αφιέρωμα: Η ελληνική κοινωνία πολιτών και η κρίση

Janet Coleman & Paschalis M. Kitromilides (eds.),
In the Footsteps of Herodotus. Towards European
Political Thought «Il pensiero politico» Biblioteca
αρ. 33, Leo S. Olschki, Φλωρεντία 2012, 206 σελ

Δημήτριος Μουρτζίλας

doi: [10.12681/hpsa.14579](https://doi.org/10.12681/hpsa.14579)

Copyright © 2017, Δημήτριος Μουρτζίλας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μουρτζίλας Δ. (2017). Janet Coleman & Paschalis M. Kitromilides (eds.), In the Footsteps of Herodotus. Towards European Political Thought «Il pensiero politico» Biblioteca αρ. 33, Leo S. Olschki, Φλωρεντία 2012, 206 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 42, 232–235. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14579>

Janet Coleman & Paschalis M. Kitromilides (eds.), *In the Footsteps of Herodotus. Towards European Political Thought*, «Il pensiero politico» Biblioteca ap. 33, Leo S. Olschki, Φλωρεντία 2012, 206 σελ.

Η πολιτική σκέψη ως τέτοια διαλέγεται διαρκώς με την ιστορία της. Ταυτόχρονα όμως μέσα από την ίδια την ύπαρξή της καθιστά την ιστορία της μη ιστορία. Η πολιτική σκέψη του παρελθόντος αναζωογονείται διαρκώς μέσα από την ενασχόληση κάθε γενιάς με αυτή. Οι δώδεκα συμβολές –των Francesco M. De Sanctis, Wilfried Nippel, Janet Coleman, Diego Quaglioni, Hanna Orsolya Vincze, Anna Maria Lazzarino Del Grosso, Paschalis M. Kitromilides, Fania Oz-Salzberger, José M. Portillo, Helena Rosenblatt, Douglas Howland, Jan-Werner Müller– που συγκροτούν το βιβλίο που παρουσιάζεται εδώ προσπαθούν να προσεγγίσουν πλευρές αυτής της διαδρομής. Μερικές επιχειρούν να φωτίσουν ερμηνευτικά ένα αυστηρά ορισμένο πεδίο –χρονικά αλλά και ως προς τον ορίζοντα των στοχαστών–, ενώ άλλες επιδιώκουν να προσεγγίσουν ευρύτερη θεματολογία. Δεν πρόκειται για βιβλίο που συγκεντρώνει σειρά εργασιών που αναφέρονται σε μία θεματική ιδωμένη μέσα από διαφορετικές αναγνώσεις και διακριτά μεθοδολογικά εργαλεία. Είναι μια συλλογή κειμένων που μέσα από τη διαφορετικότητά τους θίγουν με γοπητικό τρόπο πτυχές της ιστορίας της πολιτικής σκέψης.

Μέσω της παρουσίασης ορισμένων από τις συμβολές επιχειρείται ακολούθως η ανάδειξη του πνεύματος που χαρακτηρίζει αυτόν τον τόμο, ο οποίος φιλοδοξεί να συμβάλει στην προβολή του πλούτου της ιστορίας της πολιτικής σκέψης. Ο Wilfried Nippel εξετάζει πτυχές της έννοιας της δικτατορίας· καλύπτει μια μεγάλη ιστορική περίοδο –από τη Ρώμη έως και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα– προσπαθώντας να προσεγγίσει το πώς γινόταν και πώς γίνεται αντιληπτός ο θεσμός αυτός που έλκει την καταγωγή του από τη ρωμαϊκή εποχή, αλλά συνεχίζει να απασχολεί την πολιτική σκέψη και τον πολιτικό λόγο μέχρι σήμερα. Η συζήτηση που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες μετά την 11η Σεπτεμβρίου σχετικά με την αναγκαιότητα συγκέντρωσης εξουσιών στο πρόσωπο του Προέδρου με στόχο την αντιμετώπιση του κινδύνου της τρομοκρατίας καθιστά αυτήν τη γενεαλογία άκρως επίκαιρη και χρήσιμη. Στον πυρήνα της ανάγκης ύπαρξης του θεσμού της δικτατορίας βρίσκεται η ιδέα της λήψης έκτακτων μέτρων, τα οποία υπαγορεύονται από κάποια ειδική περίπτωση κινδύνου, με σκοπό την αποτελεσματική προστασία της πολιτικής κοινότητας, αλλά και την επιστροφή στο

συνταγματικό *status quo ante*. Η εικόνα της δικτατορίας ως ενός θεσμού με συνταγματική κατοχύρωση, ο οποίος λειτουργεί ως εργαλείο για την προστασία της πολιτικής κοινότητας, διατηρείται έως τη Γαλλική Επανάσταση. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η συζήτηση περί συνταγματικής δικτατορίας η οποία αναζωπυρώνεται μέσα από τα κείμενα του Carl Schmidt και συνεχίζεται έως τις μέρες μας.

Ο Πασχάλης Κιτρομυλίδης γράφει για τον Διαφωτισμό και τις ποικίλες εκφάνσεις του. Αντιλαμβανόμενος τις δυσκολίες που παρουσιάζει το θέμα, αλλά και τις διχογνωμίες σχετικά με την ανάλυσή του, προσπαθεί να το προσεγγίσει πολλακώς. Ο Διαφωτισμός ως έννοια αλλά και ως ιστορική περίοδος παρουσιάζει δυσκολίες για τους μελετητές του διότι επιδέχεται πολλαπλές αναγνώσεις. Θα μπορούσε κανείς να κατηγοριοποιήσει τους διαφορετικούς τρόπους κατανόησής του σε τέσσερις ομάδες: α) την ερμηνεία του Διαφωτισμού ως μιας προσπάθειας επανάκτησης της αρχαιότητας και δυναμικής εμφάνισης του προτάγματος της ελευθερίας· β) την προσέγγιση του «εθνικού πλαισίου»· γ) τον «ριζοσπαστικό Διαφωτισμό» που αναδεικνύει το αντι-θεολογικό περιεχόμενό του και τοποθετείται στη διανοητική και ηθική κληρονομιά του Spinoza· και δ) την ερμηνεία των πολλών Διαφωτισμών. Ως διανοητικό κίνημα ο Διαφωτισμός είχε ως κινητήρια δύναμη την πίστη στη δυνατότητα βελτίωσης της κατάστασης των ανθρώπων. Στον πυρήνα του βρίσκεται το πρόταγμα της χειραφέτησης και της ελευθερίας. Η απελευθέρωση του ατόμου από τις όποιες μορφές καταπίεσης –κοινωνικού, πολιτικού ή ατομικού χαρακτήρα– και η ελπίδα ανατροπής της αδικίας αποτελούσαν το βασικό διακύβευμά του και του προσέδωσαν μια διακριτή ταυτότητα ως ενός κινήματος αλλαγής. Είναι σημαντικό να αναδειχθεί η πολλαπλότητα του Διαφωτισμού με τις διακριτές εκφάνσεις του για παράδειγμα στα διαφορετικά εθνικά πλαίσια, αλλά και ταυτόχρονα να φωτιστεί η ύπαρξη μιας μορφής ενότητας στο κίνημα αυτό καθώς και η αξίωση για καθολική ισχύ των αξιών του. Ο συγγραφέας συντάσσεται με την άποψη ότι δεν είναι δυνατόν να μιλάμε σήμερα για τον Διαφωτισμό χωρίς να αναγνωρίζουμε την ύπαρξη συγκεκριμένων ιδεών και στάσεων που χαρακτηρίζουν το κίνημα συνολικά. Είναι ένα διακριτό φαινόμενο και, όπως πολύ ωραία γράφει ο Κιτρομυλίδης, είναι η ενότητα μέσα στην πολλαπλότητα που τον καθιστά έναν καθρέπτη της Ευρώπης.

Η Janet Coleman επιχειρεί να αναδείξει τις δυσκολίες και τα εμπόδια που καλείται να ξεπεράσει ο πολιτικός φιλόσοφος ή ο ιστορικός της πολιτικής σκέψης στην προσπάθειά του να προσεγγίσει τον πολιτικό στοχασμό

του Μεσαίωνα. Προσπαθώντας ο μελετητής να εξετάσει ένα διανοητικό και κοινωνικό πλαίσιο διαφορετικό από εκείνο της νεωτερικότητας έχει στη διάθεσή του εννοιολογικά εργαλεία που λίγη σχέση έχουν με τα αντίστοιχα των στοχαστών του Μεσαίωνα. Για παράδειγμα έννοιες όπως η «κυριαρχία» έχουν αλλάξει σε πολύ μεγάλο βαθμό περιεχόμενο –ακόμη και η έννοια και το πεδίο του «πολιτικού» είναι τελείως διαφορετικά. Στη νεωτερικότητα το πεδίο του πολιτικού ορίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιστοιχεί στον τρόπο ζωής των ατόμων που νοούνται ως έλλογα υποκείμενα με δικαιώματα και ατομικά συμφέροντα. Για την Coleman ως «τρόπος ζωής» νοείται το πεδίο του ηθικού, κοινωνικοπολιτικού και θρησκευτικού λόγου μιας περιόδου. Στα πλαίσια αυτού του πεδίου του λόγου μπορεί κανείς να ανιχνεύσει την πολιτική σκέψη μιας εποχής και οι στοχαστές με τους οποίους ασχολείται ο πολιτικός φιλόσοφος αποτελούν τις χαρακτηριστικές «φωνές» της συγκεκριμένης περιόδου. Το ζητούμενο για εμάς σήμερα είναι να αναδείξουμε τα θέματα και τα ερωτήματα που οι στοχαστές μιας άλλης εποχής θεωρούσαν σημαντικό να απαντηθούν. Πρέπει επομένως εν πρώτοις να μάθουμε να αποκωδικοποιούμε τον τρόπο με τον οποίο μιλούν.

Ο Jan-Werner Müller επιχειρεί με τη δική του συμβολή να απαντήσει στο κατά πόσο είναι εφικτό να κατασκευάσουμε μια «αναλυτική αφήγηση» που θα μας χρησιμεύσει στο να διακρίνουμε μερικά από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού πολιτικού στοχασμού του 20^{ου} αιώνα. Δύσκολα θα διαφωνήσει κανείς με την πρότασή του ότι εκείνο που χαρακτηρίζει τον ευρωπαϊκό πολιτικό στοχασμό κατά τον προηγούμενο αιώνα, τουλάχιστον για την περίοδο μεταξύ 1917 και 1991, είναι η ιδεολογική σκέψη. Οι ιδεολογίες ως η πίστη –πολλές φορές φανατική– σε ιδέες και θεωρητικά σχεδιάσματα για την αλλαγή και τη βελτίωση των κοινωνιών, επικαθόρισαν την πολιτική σκέψη στον 20^ό αιώνα και επηρέασαν σημαντικά τη ζωή των ευρωπαίων πολιτών. Ο Müller θέλει να φωτίσει την επίδραση της ιδεολογικής πολιτικής σκέψης στην πραγματικότητα και ταυτόχρονα να αναδείξει το «θεσμικό της αποτύπωμα». Η ιδεολογία λειτούργησε ως ο κύριος νομιμοποιητικός παράγοντας, ανταποκρινόμενη στην καθολική κατά τη διάρκεια του 20^{ού} αιώνα ανάγκη για δημόσια νομιμοποίηση της πολιτικής και των θεσμών. Για τον συγγραφέα το κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής σκέψης και πρακτικής κατά τον προηγούμενο αιώνα είναι η προσπάθεια περιορισμού της δημοκρατίας, μέσω ελέγχων και ισορροπιών, λόγω της επιφυλακτικότητας απέναντι στην πιθανότητα μιας «ολοκληρωτικής δημοκρατίας».

Πέρα από τις προαναφερθείσες και οι υπόλοιπες εργασίες που συγκροτούν τον τόμο που επιμελούνται οι Coleman και Κιτρομπλίδης κινούνται σε πολύ υψηλό ακαδημαϊκό επίπεδο· ο δε τόμος ως σύνολο εμπλουτίζει σημαντικά τη σύγχρονη βιβλιογραφία της ιστορίας της πολιτικής σκέψης.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΥΡΤΖΙΑΛΑΣ